

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
EVGENI TANCHEV IŠVADA,
pateikta 2018 m. balandžio 19 d.¹

Byla C-164/17

**Edel Grace
Peter Sweetman
prieš**

An Bord Pleanála

dalyvaujant:

**ESB Wind Development Limited,
Coillte,**

The Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht

(*Supreme Court* (Aukščiausiasis Teismas (Airija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Aplinka – Direktyva 92/43/EEB – 6 straipsnio 3 dalis – Direktyva 2009/147/EB – Vėjo elektrinių parko projekto poveikio specialiai apsaugos teritorijai vertinimas – Javinė lingė (*Circus cyaneus*) – Švelninančios priemonės“

I. Įvadas

1. Javinė lingė (*Circus cyaneus*) yra legendinis paukštis, žinomas, be kita ko, dėl vadinamojo dangaus šokio – jis kaip oro akrobatas sukiojasi, nardo ir vartosi danguje siekdamas pritraukti sau porą².

2. *ESB Wind Development* ir *Coillte* siekia pastatyti vėjo elektrinių parką Keeper Hill (Tipererio grafystė), vietovėje, kuri yra specialiai įsteigta javinių lingių apsaugai pagal Direktyvą 2009/147/EB (toliau – Paukščių direktyva)³.

3. Airijos valdžios institucija *An Bord Pleanála* suteikė leidimą tai daryti, iš dalies todėl, kad laikėsi nuomonės, kad statybos darbus organizuojančių subjektų Rūšių ir buveinių valdymo plane pasiūlytos priemonės atitinka įpareigojimus, numatytus Direktyvos 92/43/EEB⁴ (toliau – Buveinių direktyva) 6 straipsnio 3 dalyje, pagal kuriuos *An Bord Pleanála*, kaip kompetentinga nacionalinė institucija, turi įsitikinti, kad vėjo elektrinių plėtra neigiamai nepaveiks javinėms lingėms skirtos teritorijos vientisumo.

1 Originalo kalba: anglų.

2 Pavyzdžiui, žr. *Royal Society for the Protection of Birds* (Karališkoji paukščių apsaugos draugija) įgyvendinant javinių lingių išsaugojimo projektą (2011–2015) sukurtą filmą, kuriuo siekiama skatinti javinių lingių apsaugą Anglijoje; jį galima rasti adresu <https://www.rspb.org.uk/our-work/conservation/conservation-and-sustainability/safeguarding-species/skydancer>.

3 2009 m. lapkričio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/147/EB dėl laukinių paukščių apsaugos (OL L 20, 2010, p. 7).

4 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, 1992, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102).

4. Edel Grace ir Peter Sweetman (toliau – ieškovai) su tuo nesutinka. Jų nuomone, visomis bylai reikšmingomis aplinkybėmis nėra įvykdyti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nustatyti reikalavimai. Jie iškėlė bylas Airijos teismuose, ginčydami *An Bord Pleanála* suteiktą leidimą. Ginčas pasiekė *Supreme Court of Ireland* (Airijos Aukščiausiasis Teismas), šis pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą, siekdamas išspręsti ginčą.

5. Teisingumo Teismas jau turėjo galimybę nagrinėti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymo sritį. Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės skiriasi nuo ankstesniuose sprendimuose nagrinėtų aplinkybių dėl javinių lingių buveinės ypatumų ir dėl būdų jai apsaugoti taikant žmogaus intervenciją.

6. Ši byla Teisingumo Teisme taip pat nėra pirmoji, susijusi su atvejais, kai vėjo energijos skatinimas kertasi su paukščių apsauga, nes ir viena, ir kita yra pagirtinos priemonės, padedančios saugoti aplinką⁵. Atsižvelgiant į poreikį suderinti vis dažnėjantį atsinaujinančių energijos išteklių, kaip antai vėjo energijos, naudojimą valstybėse narėse ir pagal Paukščių direktyvą, ir Buveinių direktyvą buveinėms ir rūšims, kaip antai javinei lingei, suteikiamą apsaugą, šioje byloje Teisingumo Teismui laiku suteikiama vertinga galimybė išplėtoti savo jurisprudenciją dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio.

II. Teisinis pagrindas

A. Paukščių direktyva

7. Paukščių direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad valstybės narės turi šios direktyvos I priede išvardytų paukščių apsaugai tinkamiausias teritorijas pripažinti specialiomis apsaugos teritorijomis (toliau – SAT):

„1. „Siekiant užtikrinti, kad I priede minimos rūšys savo paplitimo areale išliktų ir veistųsi, jų buveinėms taikomos specialios apsaugos priemonės.

<...>

Atsižvelgdamos į šių rūšių apsaugos reikalavimus geografiniame jūros ir sausumos plote, kuriame taikoma ši direktyva, šių rūšių apsaugai valstybės narės įsteigia kiekiu ir dydžiu tinkamiausias specialias apsaugos teritorijas.“

8. Paukščių direktyvos 4 straipsnio 4 dalies pirmame sakinyje nustatomi SAT apsaugos reikalavimai:

„1 ir 2 dalyse nurodytose apsaugos teritorijose valstybės narės imasi atitinkamų priemonių, kad būtų išvengta buveinių taršos ar pažeidimo, arba bet kokio paukščių trikdymo, jei tai galėtų būti reikšminga atsižvelgiant į šio straipsnio tikslus.“

B. Buveinių direktyva

9. Buveinių direktyvoje numatyta steigti Bendrijos svarbos teritorijas (toliau – BST), kurios yra skirtos konkrečių buveinių tipų ir pavienių gyvūnų ir augalų rūšių apsaugai užtikrinti. BST pagal Buveinių direktyvą kartu su SAT pagal Paukščių direktyvą sudaro tinklą „Natura 2000“.

⁵ Generalinės advokatės J. Kokott išvados byloje *Komisija / Bulgarija*, C-141/14, EU:C:2015:528, 1 punktą. Žr., pavyzdžiui, 2011 m. liepos 21 d. Sprendimą *Azienda Agro-Zootecnia Franchini ir Eolica di Altamura*, C-2/10, EU:C:2011:502, ir 2016 m. sausio 14 d. Sprendimą *Komisija / Bulgarija*, C-141/14, EU:C:2016:8.

10. Buveinių direktyvos skyriaus „Natūralių buveinių ir rūšių buveinių apsauga“ 6 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„Bet kokiems planams ir projektams, tiesiogiai nesusijusiems arba nebūtinai teritorijos tvarkymui, bet galintiems ją reikšmingai paveikti individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais, turi būti atliekamas [tinkamas] jų galimo poveikio teritorijai įvertinimas [atsižvelgiant į tos teritorijos apsaugos tikslus]. Atsižvelgiant į poveikio teritorijai įvertinimo išvadas ir remiantis 4 dalies nuostatomis, kompetentingos nacionalinės institucijos pritaria planui ar projektui tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks nagrinėjamos teritorijos vientisum[o][,] ir, jei reikia, išsiaiškinusios plačiosios visuomenės nuomonę.“

11. Buveinių direktyvos 7 straipsnyje toliau nurodytos nuostatos taikomos SAT pagal Paukščių direktyvą:

„Šios direktyvos 6 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse nustatyti įpareigojimai pakeičia bet kuriuos [Paukščių direktyvos] 4 straipsnio 4 dalies pirmajame sakinyje nustatytus įpareigojimus teritorijoms, atrinktoms pagal [Paukščių direktyvos] 4 straipsnio 1 dalį arba panašiai pripažintoms pagal jos 4 straipsnio 2 dalį, nuo šios direktyvos įgyvendinimo datos arba nuo valstybės narės atlikto atrinkimo arba pripažinimo datos pagal [Paukščių direktyvą], jei pastaroji data yra vėlesnė.“

III. Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės ir prejudicinis klausimas

12. Javinė lingė (*Circus cyaneus*) yra vidutinio dydžio plėšrusis paukštis pelėdos snapu, paprastai aptinkamas daugelyje Europos ir Azijos vietovių⁶. Ši paukščių rūšis saugoma tarptautiniu mastu⁷ ir yra įtraukta į Paukščių direktyvos I priedą⁸. Pagal Paukščių direktyvos 4 straipsnio 1 dalį šios direktyvos I priede išvardytoms paukščių rūšims taikomos specialiosios apsaugos priemonės, susijusios su jų buveine, siekiant užtikrinti jų išlikimą ir veisimąsi⁹, o valstybės narės, siekdamos apsaugoti šias rūšis, privalo įsteigti tinkamiausias teritorijas kaip SAT.

13. 2007 m. Airija pripažino *Slieve Felim to Silvermines Mountains* specialia apsaugos teritorija (toliau – SAT)¹⁰, kuri apima šiek tiek daugiau nei 20 900 hektarų teritoriją Tipererio ir Limeriko grafystėse¹¹. SAT apsaugos tikslas yra išlaikyti arba atkurti palankią javinių lingių apsaugos būklę¹². SAT laikoma „viena iš pagrindinių“ javinių lingių buveinių Airijoje ir yra viena iš 5 svarbiausių Airijos

6 Žr., pavyzdžiui, BirdWatchIreland „The bird behind the headlines: getting to know the Hen Harrier“, *eWings* 64 leidimas, 2015 m. sausio mėn., skelbiamas adresu <http://www.birdwatchireland.ie>.

7 Pavyzdžiui, javinė lingė yra įtraukta į *International Union for Conservation of Nature and Natural Resources* (Tarptautinė gamtos ir gamtos išteklių apsaugos sąjunga, IUCN) 2016 m. Raudonąjį gresiančių išnykti rūšių sąrašą, skelbiamą adresu <http://www.iucnredlist.org>.

8 Javinė lingė į Paukščių direktyvos I priedą įtraukta nuo pradinės Paukščių direktyvos priėmimo (1979 m. balandžio 2 d. Tarybos direktyva 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos (OL L 103, 1979, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 98) ir net dar anksčiau, į Komisijos pateiktą pirminį pasiūlymą dėl šios direktyvos. Žr. Pasiūlymą dėl Tarybos direktyvos dėl paukščių apsaugos, COM (76) 676 final, I priedas.

9 Taip pat žr. Paukščių direktyvos 8 konstatuojamąją dalį, kurios atitinkamoje dalyje numatyta: „Siekiant užtikrinti tam tikrų paukščių rūšių išlikimą ir veisimąsi jų paplitimo areale, jų buveinėms turėtų būti taikomos specialios apsaugos priemonės.“

10 S.I. Nr. 587/2011 – European Communities (Conservation of Wild Birds (Slievefelim to Silvermines Mountains Special Protection Area 004165)) Regulations 2011, 3 priedas, skelbiama adresu <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2011/si/588/made/en/print>.

11 Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodyta, kad SAT iš viso apima 20 935 hektarus. Taip pat žr. „Natura 2000“ standartinę duomenų anketą, skirtą teritorijai IE0004165 *Slievefelim to Silvermines Mountains SPA*, skelbiamą adresu <https://www.npws.ie/sites/default/files/protected-sites/natura2000/NF004165.pdf> (toliau – „Natura 2000“ standartinė duomenų anкета).

12 2016 m. rugpjūčio 15 d. *Slievefelim to Silvermines Mountains SPA* [004165] apsaugos tikslai, skelbiami adresu https://www.npws.ie/sites/default/files/protected-sites/conservation_objectives/CO004165.pdf.

teritorijų, kuriose gyvena ši rūšis¹³. SAT įsteigimą Airijoje paskatino šiai šaliai Komisijos iškelta byla dėl pažeidimo, kai 2007 m. gruodžio 13 d. sprendimu Teisingumo Teismas pripažino, kad Airija neįvykdė savo įsipareigojimų pagal Paukščių direktyvą, be kita ko, neįsteigė pakankamai SAT kelioms paukščių rūšims, įskaitant javinę lingę¹⁴.

14. Pagrindinėje byloje ieškovai ginčija tai, kad Airijos valdžios institucija *An Bord Pleanála* (toliau – *Board*) išdavė planavimo leidimą plėsti vėjo elektrinių parką, kurį sudaro 16 vėjo turbinų ir susijusi infrastruktūra (toliau – vėjo elektrinių parkas) ir kuris užima visą SAT¹⁵. Vėjo elektrinių parkas užima 832 hektarų teritoriją, kurios savininkė yra valstybei priklausanti bendrovė *Coillte*, vykdanči komercinės miškininkystės veiklą ir kartu su *ESB Wind Development Limited*, valstybine organizacija, veikiančia energetikos sektoriuje (toliau kartu – vystytojai) kartu vystančia vėjo elektrinių parką; šios šalys byloje vadinamos byloje dalyvaujančiomis šalimis.

15. *Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht* (toliau – DAHG) yra Airijos vyriausybės departamentas, atsakingas už *National Parks and Wildlife Service* (Nacionalinių parkų ir faunos tarnyba, toliau – NPWS), kuriam pavesta saugoti buveines ir tam tikras paukščių rūšis; jis taip pat yra vadinamas pagrindinėje byloje dalyvaujantia šalimi. Šis departamentas dalyvavo planavimo procese, susijusiame su vėjo elektrinių parku.

16. Remiantis Teisingumo Teismo turima informacija, 2013 m. vystytojai pateikė planavimo paraišką *North Tipperary County Council* (Šiaurės Tipererio grafystės taryba, toliau – *County Council*) dėl vėjo elektrinių parko vystymo. *County Council* atsisakė išduoti planavimo leidimą motyvuodama tuo, kad vėjo elektrinių parkas, dėl kurio būtų prarasta didelė buveinės dalis, kurioje javinės lingės ieškosi maisto, turės labai žalingą poveikį SAT apsaugos statusui.

17. Vystytojai apskundė *County Council* sprendimą *Board*. Vėliau vystytojai ir DAHG keletą kartų pasikeitė informacija, o *Board* inspektorius parengė ataskaitą.

18. 2014 m. liepos 22 d. *Board* išdavė vystytojams vėjo elektrinių parko planavimo leidimą. Atlikdama tai, kas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį laikoma tinkamu įvertinimu, *Board* padarė išvadą, kad, atsižvelgiant į švelninančias priemones, nurodytas vystytojų pasiūlyme, įskaitant Rūšių ir buveinių valdymo plano (toliau – RBVP) įgyvendinimą, vėjo elektrinių parkas neturėtų neigiamo poveikio VAT vientisumui.

19. Ieškovai apskundė *Board* sprendimą *High Court* (Aukštasis teismas), o šis ieškinį atmetė dėl kelių motyvų. Tada ieškovai gavo leidimą paduoti apeliaciją *Supreme Court of Ireland* (Airijos Aukščiausiasis Teismas), šis nusprendė pateikti prejudicinį klausimą Teisingumo Teismui.

20. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo nuomone, šioje byloje kylantį aiškinimo sunkumą lemia tai, kad javinėms lingėms palankios buveinės dalis, kuri yra būtina SAT vientisumui išlaikyti, nėra statiška ir laikui bėgant keičiasi, todėl skirtingu laiku javinės lingės gyvena skirtingose teritorijos vietose, o tai iš dalies priklauso nuo to, kaip yra valdoma teritorija taikant žmogaus įsikišimą.

13 „Natura 2000“ standartinė duomenų anketa; *Site Synopsis for Slievefelim to Silvermines Mountains SPA*, skelbiama adresu <https://www.npws.ie/sites/default/files/protected-sites/synopsis/SY004165.pdf>.

14 2007 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Komisija / Airija*, C-418/04, EU:C:2007:780, 105 punktą; taip pat žr. ten pat, 170–175 punktus. Pažymėtina, kad javinė lingė taip pat buvo minima nagrinėjant anksčiau Airijai pareikštą ieškinį dėl pažeidimo: žr. generalinio advokato A. M. La Pergola išvados byloje *Komisija / Airija*, C-392/96, EU:C:1998:612, 45 punktą; taip pat Prancūzijai pareikštą ieškinį dėl pažeidimo: žr. 2000 m. gruodžio 7 d. Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-374/98, EU:C:2000:670, 16 punktą ir generalinio advokato S. Alber išvados byloje *Komisija / Prancūzija*, C-374/98, EU:C:2000:86, 35 punktą.

15 Savo rašytinėse pastabose *ESB Wind Development* ir *Coillte* nurodo, kad vėjo elektrinių parko pagaminta elektra bus tiekama į nacionalinį elektros tinklą ir ja bus pakeista naudojant iškastinį kurą gaunama elektros energija, vykdam Airijos vyriausybės įsipareigojimą kovoti su klimato kaita ir mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą.

21. Siekiant pateikti šios bylos faktinių aplinkybių kontekstą, prie nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą yra pridėtas priedas, kuriame išdėstomos faktinės aplinkybės, kurias prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laiko nustatytomis (toliau – priedas). Priede pateikiama informacija, be kita ko, apie javinių lingių buveinę, galimą vėjo elektrinių parko poveikį javinėms lingėms ir RBVP nurodytas priemones, skirtas šiam poveikiui reguliuoti. Kadangi šie klausimai yra šios bylos esmė, manau, būtų naudinga pateikti reikšmingą informaciją, susijusią su šiais aspektais.

22. Dėl javinių lingių buveinės priede nurodyta, kad javinės lingės pirmiausia yra paukščiai, gyvenantys atviroje kaimo vietovėje, jiems reikalingi dideli tinkamos žemės plotai, kuriuose šie paukščiai galėtų maitintis. Plikos pelkės ir viržynai tradiciškai buvo laikomi pagrindine javinių lingių buveine, tačiau paplitus komercinei miškininkystei javinės lingės vis dažniau ėmė maitintis naujai užsodintuose miškuose. Javinės lingės paprastai ieško maisto pelkėse ir viržynuose, kalvotose ganyklose, naujai užsodintuose miškuose, kur medžiai yra iki 2 metrų aukščio, taip pat brandaus antros kartos miško sodinių plotuose. Javinės lingės vengia vietovių, kuriose aktyviai ūkininkaujama, subrendusių miškų ir neseniai iškirstų miškų. Taigi jeigu miškas nėra išretintas ir jame neūkininkaujama, jei jis tiesiog paliktas bręsti ir jame yra susivėrę medynai¹⁶, jis nebus tinkama vietovė javinėms lingėms maitintis.

23. Pagal šį priedą javinių lingių populiacija SAT vis labiau priklausys nuo plikų pelkių ir viržynų, taip pat nesutankėjusių antros kartos miškų buvimo. Atrodo, kad pelkių ir viržynų teritorija išliks tokia pat, bet skirsis antros kartos miško sodinių plotas. Vadinasi, fizinis javinių lingių maitinimosi ploto poveikis SAT yra ne statinio, o dinaminio pobūdžio, nes aktyviai tvarkant miškus nuolat kinta. Jeigu miško sodinių plotai nebus aktyviai tvarkomi, tai savaime reikš, kad maitinimosi buveinių nebeliks.

24. Priede nurodytos keturios galimos vėjo elektrinių parko poveikio javinėms lingėms rūšys. Pirma, *bus visam laikui tiesiogiai prarasta* buveinė, kurios yra 9 hektarai, kurios plotas sudaro šiek tiek daugiau nei 1 % visos teritorijos. Šį praradimą apima:

- dėl vienos turbinos ir jai skirto privažiavimo kelio būtų prarasta apie 1 hektarą pelkių ir pievų, kurios šiuo metu yra tinkama maitinimosi buveinė,
- dėl vėjo elektrinių parko saugyklai skirtos teritorijos būtų prarasti dar 2 hektarai išekspluatuotos pelkės (aikštelė, kurioje būtų laikomi iškasti akmenys, kurie nėra tinkami statyboms), tačiau tikimasi, kad tam tikra šio ploto dalis vidutiniu arba ilguoju laikotarpiu bus atkurta, ir
- likusi maždaug 6 ha ploto teritorija, daugiausia subrendusio spygliuočių miško, kuri šiuo metu nėra reikšminga javinėms lingėms, bet kuri būtų reikšminga joms, jeigu arba kai būtų iš naujo užsodinta.

25. Antra, daroma prielaida, kad projekto gyvavimo metu dėl javinių lingių *priverstinės migracijos* 250 metrų atstumu nuo vėjo turbinų bus prarasta 162,7 ha buveinės, kurioje maitinamasi.

26. Trečia, numatoma, kad dėl vėjo elektrinių parko *statybos veiklos* javinės lingės bus atgrasytos nuo maisto paieškų.

27. Ketvirta, remiantis atliktais tyrimais, javinių lingių *susidūrimo su vėjo turbinomis rizika* yra maža.

¹⁶ Paprastai susivėrusių medynų miškai yra tokie, kai medžių viršūnės susiliečia tarpusavyje ir sudaro beveik vientisą sluoksnį, o nesusivėrusių medynų miškai yra daug retesni ir juose gausu atvirų, saulės apšviečiamų vietų. Žr., pavyzdžiui, red. Michael Allaby, *A Dictionary of Plant Sciences* (3 leidimas, Oxford University Press, 2012 ir 2013).

28. Priede išdėstomos RBVP siūlomos priemonės, kurias taikant būtų pakeista šiuo metu nustatyta valdymo tvarka ir sureguliuotas galimas vėjo elektrinių parko poveikis javinėms lingėms¹⁷. Pirma, pagal RBVP trijose šiuo metu užsodintose teritorijose dar iki vėjo elektrinių parko statybos būtų atkurtos paviršinės pelkės, iš viso 41,2 hektaro, iš kurių 14,2 hektaro viso šio ploto yra 250 metrų nuo turbinos.

29. Antra, pagal RBVP projekto laikotarpiu 137,3 hektarų antrosios kartos miško būtų valdoma „delikačiai“. Taikant šį „delikatų“ valdymą, būtų kertamas ir pakeičiamas esamas susivėrusių medynų miškas siekiant užtikrinti, kad maitinimosi buveinei būtų skirta 137,3 ha nesusivėrusių medynų miško, kad būtų užtikrinta nuolatinė maitinimosi buveinė ir ekologinis koridorius, jungiantis abi atviros pelkės teritorijas. Tai bus įgyvendinama etapais, pradedama likus metams iki statybų.

30. Trečia, paprastai statybos darbai bus vykdomi ne pagrindinio veisimosi sezono metu.

31. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad, kaip matyti iš priedo, didelė SAT dalis naudojama komercinės miškininkystės tikslais, tad javinėms lingėms tinkama buveinė užtikrinama per tam tikrą spygliuočių gyvavimo ciklo dalį. Jeigu komercinės miškininkystės veikla nebūtų vykdoma ir visiems medžiams būtų leidžiama visiškai subręsti – jie nebus iškertami ir keičiami naujais želdiniais, – buveinė mišku apželdintuose SAT plotuose nebebūtų tinkama javinėms lingėms. Todėl teigiama, kad esminis tikslas, kurio siekiant buvo įsteigta SAT, laikomas įgyvendintu tik jeigu miškas nuolat dinamiškai kinta dėl komercinės miškininkystės veiklos, vykdomos, kad tam tikros jos dalys, kurios bet kuriuo metu yra tinkama javinių lingių buveinė, nuolat keistųsi.

32. Tuo remdamasis, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laikosi nuomonės, kad buveinė, kuri bus prarasta dėl vėjo elektrinių parko, nebūtinai konkrečiu laiku bus tinkamos buveinės dalis, bet bus buveinės, kuri galėtų būti tinkama, dalis atsižvelgiant į pasirinkto komercinės miškininkystės tvarkymo būdą. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teigia abejojantis, ar per projekto vykdymo laikotarpį visiškai praradus didelę galimos buveinės dalį kiltų pavojus esminiam SAT vientisumui, nors apskritai teritorija būtų tvarkoma taip, kad būtų išlaikytas arba net padidintas jos, kaip javinių lingių buveinės, tinkamumas.

33. Tuo remdamasis, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į faktines aplinkybes, mano, jog pagal RBVP esamas tinkamos buveinės plotas būtų bent jau išlaikytas ir gali padidėti. Tačiau jis mano, jog, tinkamai aiškinant Buveinių direktyvos 6 straipsnį, atsižvelgiant į dinamišką teritorijos pobūdį, nėra aišku ar pagal ES teisę yra leidžiama RBVP laikyti veikiau poveikį mažinančiu planu pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, kaip teigia *Board*, nei kompensaciniu, kaip teigia ieškovai, nes apie švelninantį poveikį kalbama Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje, o apie kompensacinį – šios direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje.

34. Šiomis aplinkybėmis *Supreme Court of Ireland* (Airijos Aukščiausiasis Teismas) pateikė Teisingumo Teismui tokį prejudicinį klausimą:

„Jeigu

- a) pagrindinis saugomos teritorijos tikslas – tam tikros rūšies buveinės buvimas;
- b) iš tai rūšiai palankių buveinės gamtinių sąlygų matyti, kad ilgainiui palankioji buveinės dalis neišvengiamai keisis, ir

¹⁷ Kaip matyti iš priedo, RBVP siekiama trijų pagrindinių tikslų: 1) atkurti paviršinių pelkių ir šlapžemių teritorijas (teritorijos natūralias buveines) dviejose nurodytose teritorijos vietose; 2) numatyti optimalias javinių lingių, škotinių žvyrių ir kitos laukinės gyvūnijos buveinės teritorijas projekto vietovėje jo gyvavimo laikotarpiu ir 3) numatyti koridorius, kuris sujungtų su javinėms lingėms tinkamų pelkėtų buveinių vietomis.

- c) įgyvendinant siūlomą plėtros projektą turi būti parengtas visos teritorijos tvarkymo planas (įskaitant teritorijos dalių, tiesiogiai nesusijusių su tuo plėtros planu, tvarkymo pokyčius), kuriuo siekiama užtikrinti, kad jokių būdu nesumažėtų ir netgi galėtų padidėti pirmiau nurodytai buveinei tinkamos teritorijos plotas, bet
- d) įgyvendinant plėtros projektą tam tikra teritorijos dalis negalės būti tinkama buveinė,
- ar c punkte aprašytas priemonės galima pagrįstai laikyti poveikio mažinimo priemonėmis?“

35. Rašytines pastabas Teisingumo Teisme pateikė ieškovai, vystytojai, *Board*, Nyderlandų vyriausybė ir Komisija. Visos šios šalys dalyvavo 2018 m. vasario 1 d. surengtame teismo posėdyje.

IV. Šalių pastabos

36. Ieškovai ir Komisija teigia, jog RBVP numatytų priemonių nepakanka, kad jas būtų galima laikyti apsauginėmis (švelninančiomis)¹⁸ priemonėmis, kaip jos suprantamos pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, kurioje aiškinama Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis, nes jomis neišvengiama neigiamo poveikio SAT vientisumui, nulemta vėjo elektrinių parko, ir šis poveikis nemažinamas. Šis argumentas pateikiamas nurodant Teisingumo Teismo sprendimus, be kita ko, bylose *Sweetman*¹⁹, *Briels*²⁰, *Orleans*²¹ ir *Komisija / Vokietija (Moorburg elektrinė)*²². Ieškovai ir Komisija visų pirma pabrėžia, kad dinamiškas buveinės pobūdis ir jos valdymo būdas neturi lemiamos reikšmės, nes kai kurios buveinės dalys (pelkių ir viržynų plotai) visai nedinamiškos, todėl SAT reikia vertinti plačiai, atsižvelgiant į visą javinių lingių veiklą visoje saugomoje teritorijoje.

37. Ieškovų atstovas per posėdį pabrėžė, be kita ko, kad SAT reikia vertinti kaip visas teritorijas, kurios gali būti tinkama buveinė, o ne tik kaip teritoriją, kurią sudaro „atskiri gabaliukai“, bet kuriuo konkrečiu metu sudarančią javinių lingių buveinę. Todėl vėjo turbinų neįmanoma pastatyti ir eksploatuoti nesumažinant teritorijos, kuri projekto gyvavimo laikotarpiu gali būti tinkama javinių lingių buveinė, todėl bus prarasta reikšminga tinkamos javinių lingių buveinės dalis, ir tai turi tiesioginį neigiamą poveikį SAT vientisumui, ir šio poveikio nėra išvengiama taikant RBVP siūlomas priemonės, be to, jis nėra kuo labiau sumažinamas.

38. Komisijos atstovas per posėdį dar teigė, kad, laikantis požiūrio, grindžiamo tuo, kad esamai buveinei „nebus padaryta grynoji žala“, taigi neatsižvelgus į teritorijas, kurios gali būti maitinimosi buveinė, nustatytoms rūšims būtų suteikiama mažesnė apsauga, palyginti su nustatytomis buveinių rūšimis, ir Buveinių direktyva tam prieštarauja.

39. Be to, Komisija teigia, kad du pagrindiniai įpareigojimai, nustatyti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje, kaip jie yra išaiškinti Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, taikomi RBVP siūlomoms priemonėms, nėra įvykdyti. Pirmiausia, RBVP nėra jokios priemonės, kuri sušvelnintų neigiamą poveikį, atsirandantį dėl tiesioginio ir nuolatinio 1 hektaro išekspluototos pelkės ir pievų praradimo ir tiesioginio laikino dar 2 hektarų išekspluototos pelkės praradimo; RBVP priemonė paviršinių pelkių ir drėgnų viržynų teritorijoms atkurti gali kompensuoti šį praradimą kitose SAT dalyse, tačiau jo nemažina ir neužkerta jam kelio. Be to, kalbant apie tiesioginį ir nuolatinį 6 hektarų subrendusio miško praradimą ir papildomos 162,7 hektaro maitinimosi buveinės nebuvimą dėl turbinų sukeltos

18 Žr. šios išvados 56 ir 57 punktus.

19 2013 m. balandžio 11 d. Sprendimas *Sweetman ir kt.*, C-258/11, EU:C:2013:220 (toliau – Sprendimas *Sweetman*).

20 2014 m. gegužės 15 d. Sprendimas *Briels ir kt.*, C-521/12, EU:C:2014:330 (toliau – Sprendimas *Briels*).

21 2016 m. liepos 21 d. Sprendimas *Orleans ir kt.*, C-387/15 ir C-388/15, EU:C:2016:583 (toliau – Sprendimas *Orleans*).

22 2017 m. balandžio 26 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija*, C-142/16, EU:C:2017:301.

priverstinės migracijos, RBVP priemone, susijusia su „jautriu“ kitų miško vietovių valdymu, neatsižvelgiama į šį galimai tinkamos maitinimosi buveinės praradimą ir labiau siekiama kompensuoti šį poveikį. Antra, RBVP priemonių nebuvo galima pakankamai patikimai prognozuoti pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją tuo metu, kai valdžios institucijos pritarė projektui.

40. Nyderlandų vyriausybė, *Board* ir vystytojai teigia, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies reikalavimai yra įvykdyti. Taip yra todėl, kad RBVP siūlomos priemonės yra pakankamos, kad prilygtų apsauginėms (švelninančioms) priemonėms, kuriomis išvengiama neigiamo poveikio SAT vientisumui arba šis poveikis mažinamas. Jie teigia, kad Teisingumo Teismo sprendimai *Sweetman, Briels, Orleans* ir *Komisija / Vokietija (Moorburg elektrinė)* skiriasi nuo šios bylos, ir pabrėžia, kad pagrindinė byla susijusi su rūšies, o ne buveinės tipo apsauga, todėl reikia atsižvelgti į saugojimo tikslus ir SAT būdingas savybes, atsižvelgiant į rūšį. Jie taip pat ginčija Komisijos teiginį, kad RBVP siūlomoms priemonėms trūko reikiamo patikimumo tuo metu, kai *Board* joms pritarė.

41. Visų pirma Nyderlandų vyriausybė teigia, kad neigiamo poveikio teritorijos vientisumui pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį kriterijus skiriasi, kalbant apie (paukščių) rūšies buveinę, o ne natūralios buveinės tipą, nes tam reikia atsižvelgti į SAT tikslus, siejamus su ta rūšimi. Šiuo klausimu ji teigia, kad galimai tinkamą buveinę reikėtų skirti nuo faktiškai naudojamos buveinės, todėl nenaudojamos buveinės dalies praradimas savaime nesukelia neigiamo poveikio, kuris laikomas reikšmingu, atsižvelgiant į dinamišką teritorijos pobūdį, javinių lingių judumo charakteristikas ir į tai, kad teritorija, kurią javinės lingės šiuo metu naudoja kaip buveinę, nebus sumažinta.

42. *Board*, be kita ko, teigia, kad jai reikėjo apsvarstyti, ar siūlomas projektas neigiamai paveiktų ilgalaikį esminį SAT pobūdį, t. y. ar dėl jo sumažėtų SAT suteikiama apsauga javinėms lingėms, visų pirma jo tinkamumas kaip maitinimosi buveinės. Šiomis aplinkybėmis tam tikros netinkamos buveinės ir tam tikros tinkamos buveinės praradimas vienoje teritorijos dalyje savaime nebūtinai sukelia neigiamą poveikį, nes buveinė visada dinamiškai kinta. Todėl tam tikros buveinės dalies arba SAT dalies praradimą reikia vertinti atsižvelgiant į visą siūlomą projektą, o tai apima aktyvų siūlomos švelninančios buveinės valdymą pagal RBVP.

43. *Board* nuomone, priešingai ieškovų pozicijai, aktyvus valdymas nekompensuoja neigiamo poveikio po įvykių. Jis veikia užtikrina, kad dėl miškininkystės komercinio valdymo per visą leidimo galiojimo laikotarpį javinėms lingėms tinkamos buveinės dalis būtų išlaikyta, o gal net padidinta. Taigi RBVP siūlomomis priemonėmis, kurios, kaip pabrėžia *Board*, yra neatskiriama siūlomos plėtros dalis, siekiama išvengti bet kokio neigiamo vėjo elektrinių parko poveikio javinėms lingėms, užtikrinant, kad nebus padaryta jokia grynoji žala, ir faktiškai pasirūpinant, kad javinių lingių maitinimosi buveinė bendrai padidėtų. Visų pirma *Board* atstovas per posėdį pažymėjo, kad šiuo atveju ilgalaikio nuostolio nėra, nes pačios buveinės neturi esminės vertės, o miškų valdymas užtikrina nuolatinę buveinę, kaip yra kalbant apie pelkių ir viržynų teritoriją, ir kad „grynosios žalos nebuvimas“ buvo tik faktinė *Board* išvada, padaryta konkrečiomis bylos aplinkybėmis.

44. Vystytojai, be kita ko, tvirtina, kad nuostoliai, kurių atsirado dėl nuolatinio 9 hektarų buveinės praradimo ir 162,7 hektarų maitinimosi buveinės nebuvimo dėl priverstinės migracijos, turi būti vertinami atsižvelgiant į kontekstą. Tai nereiškia, kad javinėms lingėms maitintis ir perėti tinkamų buveinių nebebus kitose SAT dalyse, o RBVP siūlomomis priemonėmis užtikrinama, kad visada bus tam tikra javinėms lingėms maitintis ir perėti tinkama teritorija, kuri savo dydžiu bent jau prilygtų šiuo metu esamai teritorijai. Vystytojo atstovas per posėdį taip pat pabrėžė, kad RBVP siūlomoms priemonėms labai trūksta patikimumo, kaip tai suprantama pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, ir kad bet kuriuo atveju nepatikimumo klausimas yra fakto klausimas, kurio Teisingumo Teismas nevertina.

V. Analizė

45. Savo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar tokiomis aplinkybėmis, kai teritorija, kurios dalis ilgainiui pasikeitė dėl žmogaus veiklos, yra skirta rūšies apsaugai ir jai išsaugoti siekiant atsižvelgti į rūšių poreikius, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad projektas, pagal kurį jo vykdymo laikotarpiu tam tikra saugoma teritorija nebelaikoma tinkama buveine rūšiai, kuriai šiuo metu yra skirta ši teritorija, tačiau prie kurio pridedamas planas, kuriuo siekiama užtikrinti, kad bendras rūšiai tinkamos buveinės dydis nesumažės ir netgi gali būti padidintas, turi neigiamą poveikį šios teritorijos vientisumui.

46. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo klausimas iš esmės susijęs su RBVP siūlomų priemonių, susijusių su javinių lingių buveinės praradimu dėl nuolatinio tiesioginio 9 hektarų buveinės praradimo ir 162,7 buveinės hektarų neturėjimo dėl turbinų sukeltos priverstinės migracijos, vertinimu²³.

47. Laikausi nuomonės, kad nustatant, ar kompetentinga nacionalinė institucija įvykdė jai pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį tenkančius įpareigojimus, reikia atsižvelgti į visą teritoriją, kuri yra pripažinta SAT konkrečios rūšies naudai. Jeigu ši nuostata būtų aiškinama kaip neapimanti vietovių, kurios dar nėra pasitelkiamos kaip buveinės (potencialios vietovės), tai neatitiktų Teisingumo Teismo jurisprudencijos, vertinant, ar to, kas yra siūloma siekiant sušvelninti neigiamą siūlomos plėtos poveikį, pakanka. Pagrindinės bylos aplinkybėmis tai reiškia, kad tai, kas yra siūloma RBVP, neatitinka pakankamų apsauginių (švelninančių) priemonių reikalavimo pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį.

48. Mano analizę sudaro trys dalys. Pirmiausia pateiksiu kelias pirmines pastabas dėl tam tikrų pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį kompetentingoms nacionalinės valdžios institucijoms nustatytų įpareigojimų, kaip jie yra išaiškinti šiai bylai reikšmingoje Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. Antra, aptarsiu šiai bylai aktualius Teisingumo Teismo sprendimus dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymo srities. Trečia, įvertinsiu jų taikymą šios bylos aplinkybėmis.

A. Pirminės pastabos

49. Kalbant apie teritorijas, kurios laikomos SAT, Buveinių direktyvos 7 straipsnyje numatyta, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nustatyti įpareigojimai pakeičia Paukščių direktyvos 4 straipsnio 4 dalies pirmame sakinyje nustatytus įpareigojimus nuo Buveinių direktyvos įgyvendinimo datos arba nuo valstybės narės atlikto įsteigimo pagal Paukščių direktyvą datos, jei pastaroji data yra vėlesnė²⁴. Tai reiškia, kad planams ar projektams, turintiems poveikį pagal Paukščių direktyvą SAT laikomoms teritorijoms, kaip yra kalbant apie šioje byloje nagrinėjamą vėjo elektrinių parką, taikomi, be kita ko, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies reikalavimai.

50. Apibendrinant, Buveinių direktyvos 6 straipsnyje numatyta štai kas. Buveinių direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje siekiama užtikrinti, kad būtų reguliariai imamasi teigiamų veiksmų siekiant išlaikyti ir (arba) atkurti atitinkamos teritorijos apsaugos statusą, o šios direktyvos 6 straipsnio 2–4 dalyse siekiama kitokio tikslo – užkirsti kelią žalai teritorijoje, arba išimtinėmis aplinkybėmis, jeigu žala turi būti toleruojama, kuo labiau šią žalą sumažinti. 6 straipsnio 2 dalyje kompetentingoms valstybės narės valdžios institucijoms nustatoma bendra pareiga vengti pablogėjimo ar trikdymo. 6 straipsnio 3 ir 4 dalys taikomos, jeigu yra planas ar projektas, tiesiogiai nesusijęs su teritorijos valdymu arba nėra būtinas jai valdyti²⁵.

23 Pažymiu, kad pateiktas prejudicinis klausimas nėra susijęs su galimu vėjo elektrinių parko poveikiu, nurodytu priede ir susijusiu su statybos veikla bei susidūrimo poveikiu (žr. šios išvados 26, 27 ir 30 punktus). Todėl jų toliau nenagrinėsiu.

24 Žr., pavyzdžiui, 2011 m. lapkričio 24 d. Sprendimo *Komisija / Ispanija*, C-404/09, EU:C:2011:768, 97 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

25 Generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Sweetman*, C-258/11, EU:C:2012:743, 41–45 punktai.

51. Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio nuostatos turi būti aiškinamos kaip nuosekli visuma, atsižvelgiant į direktyvoje numatytus apsaugos tikslus. Iš tiesų Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalimis siekiama užtikrinti vienodą natūralių buveinių ir rūšių buveinių apsaugos lygį, o šio straipsnio 4 dalis tėra nuo minėtos 3 dalies antro sakinio nukrypti leidžianti nuostata²⁶, taip leidžiant kompetentingai nacionalinei valdžios institucijai pritarti planui ar projektui, nepaisant neigiamo vertinimo pagal 6 straipsnio 3 dalį, esant tam tikroms aplinkybėms.

52. Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje numatyta vertinimo procedūra, kurią atlieka kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos ir kuria, atliekant išankstinę kontrolę, siekiama užtikrinti, kad planas ar projektas, tiesiogiai nesusijęs su atitinkamos teritorijos administravimu ar jam nebūtinai, bet galintis reikšmingai ją paveikti, būtų tvirtinamas, tik jeigu jis nepakenks šios teritorijos vientisumui. Taigi šioje nuostatoje reglamentuojami du etapai. Pirmuoju etapu, numatyta Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmame sakinyje, reikalaujama, kad kompetentingos nacionalinės valstybių narių valdžios institucijos atliktų tinkamą plano ar projekto poveikio saugomai teritorijai vertinimą, jeigu šis planas ar projektas gali turėti reikšmingą poveikį šiai teritorijai.²⁷

53. Šiai bylai yra svarbus Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje numatytas antras etapas, kuris pradedamas pabaigus minėtą tinkamą vertinimą ir kurio metu kompetentingoms nacionalinės valdžios institucijoms leidžiama pritarti tokiam planui ar projektui, nustatant sąlygą, kad jis neturi neigiamai paveikti atitinkamos teritorijos vientisumo, laikantis tos direktyvos 6 straipsnio 4 dalies nuostatų (žr. šios išvados 57 ir 58 punktus)²⁸.

54. Todėl Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies antrą sakinį kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos gali pritarti planui ar projektui tik tuo atveju, jeigu jos *įsitikino*, kad jis neigiamai nepaveiks saugomos teritorijos vientisumo, o taip yra tuomet, kai moksliniu požiūriu nekyla jokių pagrįstų abejonių, kad nebus tokio poveikio²⁹. Teisingumo Teismas yra papildomai paaiškinęs, kad būtent sprendimo, kuriuo leidžiama įgyvendinti projektą, priėmimo dieną turi nelikti nė vienos moksliniu požiūriu pagrįstos abejonės dėl žalingo poveikio atitinkamos teritorijos vientisumui nebuvimo³⁰.

55. Pagal suformuotą jurisprudenciją kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos privalo atsisakyti patvirtinti planą ar projektą, jeigu nėra aišku, kad nebus neigiamo poveikio teritorijos vientisumui. Teisingumo Teismas savo poziciją motyvavo tuo, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje nustatytas pritarimo kriterijus apima atsargumo principą ir leidžia veiksmingai užkirsti kelią neigiamam poveikiui saugomų teritorijų vientisumui dėl svarstomų planų ar projektų. Teisingumo Teismas pažymėjo, kad mažiau griežtas nei nagrinėjamas patvirtinimo kriterijus taip veiksmingai neužtikrintų teritorijų, kurioms skirta minėta nuostata, apsaugos tikslo įgyvendinimo³¹.

56. Todėl šio principo taikymas įgyvendinant Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikalauja, kad kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos įvertintų projekto poveikį atitinkamai teritorijai atsižvelgdamos į *šios teritorijos apsaugos tikslus* ir, be to, į *minėtame projekte numatytas apsaugos priemones, kuriomis siekiama išvengti galimo tiesioginio kenksmingo poveikio šiai teritorijai arba jį*

26 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 32 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

27 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 43 ir 44 punktus.

28 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 46 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją. Taip pat žr. generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Sweetman* 45–51 punktus.

29 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Komisija / Vokietija* 33 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją. Išskirta mano. Taip pat žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Briels* 27 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją; generalinio advokato Y. Bot išvados byloje *Komisija / Lenkija*, C-441/17, EU:C:2018:80, 154 punktą.

30 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Komisija / Vokietija* 42 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

31 Žr., pavyzdžiui, 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimo *Waddenvereniging ir Vogelsbeschermingsvereniging*, C-127/02, EU:C:2004:482 (toliau – Sprendimas *Waddenzee*), 57 ir 58 punktus.

sumažinti, tam, kad įsitikintų, jog jis nedaro neigiamo poveikio minėtos teritorijos vientisumui³². Pirmiau apibūdintos priemonės iš esmės išreiškia tai, kas paprastai reiškia švelninančias priemones, šią sąvoką prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas vartoja nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą³³.

57. Iki šiol Teisingumo Teismas pageidavo nevertoti sąvokos „švelninančios priemonės“ Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nustatytiems įpareigojimams apibrėžti, remdamasis tuo, kad „Buveinių direktyvos 6 straipsnio tekste nėra jokios nuorodos į kokią nors „švelninančios priemonės“ sąvoką“³⁴. Be to, Teisingumo Teismas yra pabrėžęs, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnyje numatytų apsaugos priemonių daromu naudingumu poveikiu siekiama išvengti to, kad „švelninančiomis“ priemonėmis, kurios iš tiesų atitinka kompensacines priemones, kompetentinga nacionalinės valdžios institucija apeitų 6 straipsnio 3 dalyje numatytas specifines procedūras leisdamą įgyvendinti projektus, kuriais daromas neigiamas poveikis atitinkamos teritorijos vientisumui³⁵.

58. Todėl, vadovaujantis įpareigojimais, tenkančiais kompetentingoms nacionalinės valdžios institucijoms pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnį, kaip jie yra išaiškinti Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, daromas skirtumas tarp apsauginių priemonių, įeinančių į planą ar projektą, kuriomis išvengiama tiesioginio neigiamo poveikio teritorijos vientisumui, kuriam gali būti pritarta pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, ir kompensacinių priemonių, kuriomis kompensuojamas plano ar projekto neigiamas poveikis teritorijos vientisumui, vertinant pagal platesnę sistemą, kuriai gali būti pritarta pagal šios direktyvos 6 straipsnio 4 dalį³⁶. Tai paaikškina reikšmingus Teisingumo Teismo sprendimus dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymo srities.

B. Reikšmingi sprendimai dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies

59. Kaip minėta, Teisingumo Teismas jau turėjo galimybę nagrinėti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymo sritį, visų pirma sprendimuose *Sweetman*, *Briels*, *Orleans* ir *Komisija / Vokietija (Moorburg elektrinė)*. Kadangi šalys nurodė šiuos sprendimus pateikdamos argumentus Teisingumo Teisme, Teisingumo Teismo motyvus nurodysiu šiek tiek išsamiau.

60. *Supreme Court of Ireland* (Airijos Aukščiausiasis Teismas) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą byloje *Sweetman* buvo susijęs su tam tikrų priemonių, siūlomų įtraukti į kelių plėtos projektą, lemiantį nuolatinį ir nepataisomą įsteigtos teritorijos dalies klinčių grindinio praradimą, vertinimu ir tai buvo prioritetinga tam tikros rūšies natūrali buveinė, specialiai saugoma pagal Buveinių direktyvą³⁷. Teisingumo Teismas nusprendė, kad tam, jog teritorijos kaip natūralios buveinės, kaip ji suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies antrą sakinį, vientisumui nebūtų daroma neigiamo poveikio, turi būti palaikoma gera teritorijos būklė, o tai reiškia „atitinkamos teritorijos esminių savybių, susijusių su natūralių buveinių tipų buvimu, kurių apsaugos tikslas pateisino jų įtraukimą [į Bendrijos svarbos teritorijų sąrašą pagal minėtą direktyvą], tvarios raidos palaikymą“³⁸.

32 Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 54 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją. Išskirta mano.

33 „Švelninančių priemonių“ sąvoka vartojama literatūroje ir ES dokumentuose, visų pirma Komisijos rekomendaciniuose dokumentuose dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio, skelbiamuose adresu http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm.

34 Sprendimo *Orleans* 57 punktas. Taip pat žr. 2018 m. balandžio 12 d. Sprendimo *People Over Wind ir Sweetman*, C-323/17, EU:C:2018:244, 25 punktą.

35 Sprendimo *Briels* 33 punktas ir Sprendimo *Orleans* 58 punktas.

36 Žr. Sprendimo *Briels* 29 punktą ir generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Briels*, C-521/12, EU:C:2014:113, 29–36 ir 46–51 punktus. Taip pat žr. Komisijos rekomendacinio dokumento dėl Buveinių direktyvos 92/43/EEB (2007/2012) 6 straipsnio 4 dalies, nurodyto 33 išnašoje, 1.4 punktą. Remiantis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalimi, jei, nepaisant poveikio teritorijai neigiamo vertinimo išvadų ir nesant kitų alternatyvių sprendimų, planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, atitinkama valstybė narė imasi visų „kompensacinių priemonių“, būtinų bendram „Natura 2000“ vientisumui apsaugoti, ir praneša Komisijai apie nustatytas kompensacines priemones. Taigi nacionalinės valdžios institucijos gali duoti pritarimą pagal 6 straipsnio 4 dalį tik jeigu yra įvykdytos šioje nuostatoje nurodytos sąlygos. Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 60–63 punktus ir nurodytą jurisprudenciją.

37 Sprendimo *Sweetman* 11, 12 ir 26 punktai.

38 Sprendimo *Sweetman* 39 punktas. Išskirta mano. Taip pat žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Briels* 21 punktą ir Sprendimo *Orleans* 47 punktą.

61. Tuo remdamasis, Teisingumo Teismas konstatavo, kad atitinkama teritorija buvo nurodyta kaip teritorija su prioritetiniu natūralių buveinių tipu, visų pirma todėl, kad joje buvo klinčių grindinių, natūralių išteklių, kuriuos sunaikinus nebūtų galima atkurti³⁹. Saugojimo tikslas atitinka minėtos teritorijos esminių savybių, t. y. klinčių grindinio, geros būklės palaikymą⁴⁰. Teisingumo Teismas konstatavo, kad, jeigu atlikusi tinkamą plano ar projekto poveikio teritorijai vertinimą kompetentinga nacionalinė valdžios institucija padaro išvadą, kad dėl šio plano ar projekto negrįžtamai ir neatkuriamai bus visiškai ar iš dalies prarasta prioritetinga natūrali buveinė, kurios apsaugos tikslą pateisino atitinkamos teritorijos įtraukimas į BST, konstatuotina, jog toks planas ar projektas neigiamai paveiks minėtos teritorijos vientisumą ir jam negali būti pritaroma pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį⁴¹.

62. Sprendimas *Briels* buvo susijęs su tam tikrų priemonių, įtrauktų į siūlomą kelio platinimo projektą Nyderlanduose, turėjusių poveikį pagal Buveinių direktyvą įsteigta teritorijai siekiant apsaugoti natūralios buveinės tipą – melvenių pievas, kurių saugojimo tikslas buvo plėsti šio buveinės tipo vietą ir gerinti jos kokybę, vertinimu⁴². Nagrinėjamosiomis priemonėmis buvo siekiama užtikrinti tokio pat dydžio arba didesnės šio buveinės tipo teritorijos sukūrimą kitoje tos pačios teritorijos vietoje siekiant pakeisti ar padidinti vietas, kurioms buvo padarytas poveikis⁴³.

63. Teisingumo Teismas konstatavo, kad siūlomomis priemonėmis nebuvo siekiama nei išvengti didžiulio neigiamo poveikio šiam buveinių tipui, nei jį sumažinti, tik buvo norima jį vėliau kompensuoti, todėl jos negalėjo garantuoti, kad projektas nepažeis minėtos teritorijos vientisumo⁴⁴. Be to, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad „paprastai galima naujos buveinės ateities plėtros teigiamą poveikį, kuriuo siekiama kompensuoti prarastą šio tipo buveinių plotą ir kokybę saugomojoje teritorijoje net didesniu ir geresnės kokybės plotu, sunkiai galima numatyti ir bet kuriuo atveju jį galima pastebėti tik praėjus keleriems metams“⁴⁵. Todėl Teisingumo Teismas konstatavo, kad įgyvendinant Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje numatytą procedūrą į siūlomas priemones negalima atsižvelgti⁴⁶.

64. Pažymėtina, kad savo išvadoje byloje *Briels* generalinė advokatė E. Sharpston atmetė Nyderlandų ir Jungtinės Karalystės vyriausybės pateiktą argumentą, kad teritorijos vientisumas turi būti vertinamas kaip visuma, kuriai daroma grynoji žala arba teikiama grynoji nauda: nesvarbu, kad vienoje teritorijos dalyje prarandama tam tikra buveinė, jeigu kitoje tokios teritorijos vietoje sukuriamas bent jau tokios pačios (pageidautina – didesnės (geresnės)) apimties ir kokybės tokia pati buveinė⁴⁷. Nors generalinė advokatė sutiko, kad teritorijos vientisumas turi būti vertinamas kaip visuma, ji pabrėžė, kad visais atvejais Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje reikalaujama atsižvelgti į teritorijos apsaugos tikslus, ir net jeigu yra prognozuojamas grynas teigiamas poveikis, išlieka neigiamas ir gal net nepataisomas poveikis esamai natūraliai buveinei, taigi teritorijos vientisumui⁴⁸.

65. Sprendime *Orleans* Teisingumo Teismas nagrinėjo siūlomų priemonių vertinimą pagal uosto plėtros projektą, pagal kurį buvo numatyta sukurti natūralios buveinės tipo vietovę dar prieš atsirandant bet kokiam galimam neigiamam poveikiui esamos buveinės tipui, tačiau kuris turėjo būti užbaigtas atlikus bet kokio neigiamo poveikio teritorijos vientisumui vertinimą⁴⁹.

39 Sprendimo *Sweetman* 45 punktas.

40 Sprendimo *Sweetman* 45 punktas.

41 Sprendimo *Sweetman* 46–48 punktai.

42 Sprendimo *Briels* 9 ir 10 punktai.

43 Sprendimo *Briels* 12, 13 ir 18 punktai.

44 Sprendimo *Briels* 31 punktas.

45 Sprendimo *Briels* 32 punktas. Taip pat žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Orleans* 52 punktą.

46 Sprendimo *Briels* 32 punktas.

47 Generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Briels* 40 punktas.

48 Generalinės advokatės E. Sharpston išvados byloje *Briels* 41 ir 42 punktai.

49 Sprendimo *Orleans* 11–16, 20, 21 ir 30 punktai.

66. Teisingumo Teismas tame sprendime konstatavo, pirma, kad neigiamas poveikis nagrinėjamai „Natura 2000“ teritorijai buvo aiškus, nes prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, konstatavęs, kad dėl siūlomų priemonių išnyktų 20 hektarų užliejamų dumblių seklumų ir eulitoralių, galėjo jį nustatyti⁵⁰. Antra, Teisingumo Teismas nustatė, kad į naudą dėl gamtos dominuojamų teritorijų sukūrimo jau buvo atsižvelgta vertinant ir parodant, kad nebus reikšmingo neigiamo poveikio minėtai teritorijai, o šių teritorijų sukūrimo rezultatas neužtikrintas, nes teritorijos dar nesukurtos⁵¹.

67. Teisingumo Teismas nusprendė, kad minėtos bylos ir bylos *Briels* aplinkybės yra panašios, nes tuo metu, kai buvo vertinamas plano ar projekto poveikis atitinkamai teritorijai, jos buvo susijusios su ta pačia prielaida, kad būsima nauda sušvelnins didelį neigiamą poveikį šiai teritorijai, nors nagrinėjamos vystymo priemonės dar nebuvo užbaigtos⁵². Tai reiškė, kad plano ar projekto, kuris nėra tiesiogiai susijęs su specialios saugomos teritorijos valdymu ar nėra jai būtinas ir daro įtaką jos vientisumui, neigiamas poveikis nepatenka į Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies taikymo sritį⁵³.

68. Sprendime *Komisija / Vokietija (Moorburg elektrinė)* Komisija pareiškė Vokietijai ieškinį dėl pažeidimo, remdamasi, be kita ko, tuo, kad Vokietija klaidingai priskyrė tam tikrą priemonę prie švelninančių priemonių pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį⁵⁴. Ši priemonė buvo susijusi su šalia Moorburg elektrinės įrengtu žuvitakiu, skirtu žuvų nuostoliams, susidarantiems veikiant minėtos elektrinės aušinimo mechanizmui, kuriam reikia imti didelį kiekį vandens iš greta esančios upės, kompensuoti. Šioje upėje buvo kelių rūšių žuvų, priskiriamų daugeliui „Natura 2000“ teritorijų, esančių aukščiau užtvankos, migracijos kelias⁵⁵.

69. Tame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, kad žuvitakis leido padidinti migruojančių žuvų išteklius ir suteikė šių rūšių žuvims galimybę greičiau pasiekti neršimo vietas, todėl buvo tikimasi, kad išteklių didinimas kompensuos žuvų nuostolius prie Moorburg elektrinės, dėl to aukščiau šios elektrinės esančių „Natura 2000“ teritorijų apsaugos tikslai nebūtų reikšmingai paveikti⁵⁶. Vis dėlto Vokietijos valdžios institucijų atliktame poveikio vertinime nebuvo galutinių duomenų dėl žuvitakio veiksmingumo, tik buvo nurodoma, kad veiksmingumas bus patvirtintas praėjus keleriems stebėjimo metams⁵⁷. Todėl buvo konstatuota, kad leidimo išdavimo metu žuvitakis, net jeigu juo buvo siekiama sumažinti reikšmingą poveikį, kuris buvo tiesiogiai daromas „Natura 2000“ teritorijoms, negalėjo kartu su kitomis priemonėmis, skirtomis tam, kad būtų užkirstas kelias neigiamoms vandens ėmimo iš upės pasekmėms, užtikrinti, kad elektrinė nedarys neigiamo poveikio teritorijos vientisumui, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį⁵⁸.

70. Tuo remdamasis pažymiu, kad nė viename iš minėtų sprendimų Teisingumo Teismas nekonstatavo, kad į nagrinėjamą plėtros planą ar projektą įtrauktų priemonių pakako, kad jos prilygtų apsauginėms priemonėms, kuriomis išvengiama bet kokio tiesioginio neigiamo poveikio atitinkamos teritorijos vientisumui arba šis poveikis sumažinamas remiantis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalimi.

50 Sprendimo *Orleans* 37 ir 55 punktai.

51 Sprendimo *Orleans* 55 punktas.

52 Sprendimo *Orleans* 56 punktas.

53 Sprendimo *Orleans* 59 punktas.

54 Sprendimo *Komisija / Vokietija* 9 ir 14 punktai.

55 Sprendimo *Komisija / Vokietija* 6 ir 7 punktai.

56 Sprendimo *Komisija / Vokietija* 36 punktas.

57 Sprendimo *Komisija / Vokietija* 37 punktas.

58 Sprendimo *Komisija / Vokietija* 35 ir 38 punktai.

C. Taikymas šios bylos aplinkybėms

71. Laikausi nuomonės, kad, nors pirmiau minėtų sprendimų aplinkybės nėra tokios pačios kaip šios bylos, tam tikri juose suformuoti principai patvirtina išvadą, kad RBVP siūlomų priemonių nepakanka, kad jas būtų galima laikyti apsauginėmis priemonėmis, kuriomis išvengiama bet kokio tiesioginio neigiamo poveikio nagrinėjamos SAT vientisumui arba šis poveikis sumažinamas remiantis Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalimi, kaip ją yra išaiškinęs Teisingumo Teismas, kai RBVP nenumatytas atsižvelgimas į galimą javinių lingių buveinę.

72. Pripažįstu, kad minėti sprendimai buvo susiję su Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nustatytais įpareigojimais, atsižvelgiant į priemonių, įtrauktų į planą ar projektą, sukeltą neigiamą poveikį teritorijos, kuri pagal šią direktyvą įsteigta kaip saugomas buveinės tipas, vertinimą. Vis dėlto pažymėtina, kad, jau Sprendime *Sweetman* (žr. šios išvados 60 punktą) Teisingumo Teismas akcentavo teritorijos savybes, siejamas su tikslais, pateisinančiais šios teritorijos įsteigimą, vertinant, ar į planą ar projektą įtrauktos priemonės gali būti laikomos išvengiančiomis bet kokio tiesioginio neigiamo poveikio šios teritorijos vientisumui arba mažinančiomis šį poveikį.

73. Be to, sprendimuose *Briels, Orleans* ir *Komisija / Vokietija (Moorburg elektrinė)* Teisingumo Teismas iš esmės konstatavo, kad priemonės, kuriomis buvo kompensuojama kitoje teritorijos dalyje daroma kiekybiškai įvertinama žala, negali būti laikomos priemonėmis, kuriomis pakankamai sušvelninamas neigiamas poveikis atitinkamos teritorijos vientisumui. Be to, jau Sprendime *Briels* Teisingumo Teismas pabrėžė, kad iš esmės naudą, gaunamą sukūrus naujas buveinės teritorijas siekiant kompensuoti tos pačios buveinės teritorijos ir kokybės praradimą saugomoje teritorijoje, yra labai sunku numatyti (žr. šios išvados 63 punktą).

74. Šioje byloje pažymėtina, kad SAT apsaugos tikslas yra išlaikyti arba atkurti palankią javinių lingių apsaugos būklę (žr. šios išvados 13 punktą). Taip pat manau, kad SAT siekiama užtikrinti pakankamą buveinę javinėms lingėms laikantis SAT apsaugos tikslo.

75. Kaip nurodyta priede, dėl vėjo elektrinių parko bus prarastas plotas, paimtas iš javinių lingių maitinimosi buveinės, esančios SAT. Priede apskaičiuota, kad dėl turbinų sukeltos priverstinės migracijos bus visam laikui tiesiogiai prarasti 9 hektarai buveinės ir 162,7 hektaro buveinės nebus prieinama (žr. šios išvados 24 ir 25 punktus). Taigi dėl vėjo elektrinių parko bus pašalinta esamos ir potencialios javinių lingių buveinės dalis. Teigiama, kad RBVP siūlomomis priemonėmis visoje SAT bus išlaikyta tokio pat dydžio buveinė, ir taip bus išvengta neigiamo poveikio SAT vientisumui.

76. Mano nuomone, RBVP siūlomos priemonės primena sprendimuose *Briels* ir *Orleans* nagrinėtas priemones, nes jomis galima užtikrinti pakankamą „esamą“ javinių lingių buveinę, tačiau jomis nesprenžiamą problemos esmė, t. y. reikiamos žemės praradimas. Be to, pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, vertinant, kad nauda, kurios tikimasi iš RBVT siūlomų priemonių, atsiras projekto vykdymo laikotarpiu, manau, jog pareiga užtikrinti, kad nekils jokių pagrįstų abejonių, kad priemonėmis nebus leidžiama kilti jokiam tiesioginiam neigiamam poveikiui SAT vientisumui tuo metu, kai kompetentinga institucija jam pritaria, nėra įvykdyta.

77. Taip pat laikausi nuomonės, kad konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis potenciali javinių lingių buveinė yra būdinga SAT, kuri prisideda prie javinių lingių palankaus apsaugos statuso. Todėl į reikšmingą potencialios javinių lingių buveinės praradimą reikia atsižvelgti vertinant, ar RBVP siūlomų priemonių pakanka, kad būtų išvengta neigiamo vėjo elektrinių parko poveikio SAT vientisumui arba šis poveikis būtų sumažintas. Galimos vietovės pagal ES teisę saugomoje zonoje yra ne kas kita kaip vietovės, kurios dar nėra valdomos, nes to dar nereikėjo dėl kintančių javinių lingių buveinės poreikių, arba jos dar nėra pasirengusios padėti javinėms lingėms.

78. Javinė lingė yra į Paukščių direktyvos I priedą įtraukta paukščių rūšis, todėl jai reikia specialiųjų apsaugos priemonių, susijusių su jos buveine, kaip nurodyta šios direktyvos 8 konstatuojamojoje dalyje ir 4 straipsnyje, siekiant užtikrinti jos išlikimą ir reprodukciją paplitimo areale⁵⁹. Kaip yra konstatavęs Teisingumo Teismas, „Paukščių direktyvos 4 straipsnyje numatyta tiek jos I priede minimoms rūšims, tiek migruojančioms rūšims aiškiai apibrėžta ir sugriežtinta tvarka, pateisinama tuo, kad kalbama atitinkamai apie rūšis, kurioms labiausiai gresia pavojus, ir rūšis, [kurios yra] bendro Europos Sąjungos paveldo dal[is]“⁶⁰. Be to, kompetentingoms nacionalinės valdžios institucijoms nustatyti įpareigojimai apsaugoti šias rūšis egzistuoja dar prieš nustatant paukščių skaičiaus sumažėjimą arba dar prieš kylant konkrečiai grėsmei, kad saugoma paukščių rūšis išnyks⁶¹.

79. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama atsargumo principo svarba vertinant priemones pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį (žr. šios išvados 55 ir 56 punktus). Mano nuomone, tai juo labiau taikoma kalbant apie javinę lingę, įtrauktą į Komisijos neseniai priimto rekomendacinio dokumento priedą kaip paukščių rūšį, laikomą labai pažeidžiama vėjo elektrinių parkų, ir tai apima priverstinį buveinių perkėlimą⁶².

80. Todėl darau išvadą, kad pagrindinės bylos aplinkybėmis plėtros projekto valdymo plane siūlomos priemonės, skirtos užtikrinti, kad bet kuriuo metu dalis teritorijos, kurios pagrindinis tikslas yra suteikti tinkamą buveinę saugomai rūšiai, nebus sumažinta ir netgi gali būti padidinta, tačiau tam tikroje teritorijos dalyje per visą projekto vystymo laiką nebus galima parūpinti šiai rūšiai tinkamos buveinės, neatitinka pakankamų apsauginių (švelninančių) priemonių reikalavimo pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, kurioje aiškinama Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis.

VI. Išvada

81. Atsižvelgdamas į pateiktus svarstymus, siūlau Teisingumo Teismui į *Supreme Court of Ireland* (Airijos Aukščiausiasis Teismas) pateiktus klausimus atsakyti taip:

Jeigu

- a) pagrindinis saugomos teritorijos tikslas – tam tikros rūšies buveinės buvimas;
- b) iš tai rūšiai palankių buveinės gamtinių sąlygų matyti, kad ilgainiui palankioji buveinės dalis neišvengiamai keisis, ir
- c) įgyvendinant siūlomą plėtros projektą turi būti parengtas visos teritorijos tvarkymo planas (įskaitant teritorijos dalių, tiesiogiai nesusijusių su tuo plėtros planu, tvarkymo pokyčius), kuriuo siekiama užtikrinti, kad jokių būdu nesumažėtų ir netgi galėtų padidėti pirmiau nurodytai buveinei tinkamos teritorijos plotas, bet
- d) įgyvendinant plėtros projektą tam tikra teritorijos dalis negalės būti tinkama buveinė,

59 Žr. šios išvados 12 punktą. Šiuo klausimu taip pat žr. Komisijos finansuotų atvejo tyrimų suvestinę ataskaitą dėl 6 straipsnio 3 dalies leidimo procedūros pagal Buveinių direktyvą (2013 m. birželio mėn.), nurodytą 33 išnašoje. 1 atvejo tyrimas: „Adopting a systematic approach to the screening and AA [Appropriate Assessment] of plans and projects relating to forest activities“ (Airija), p. 10 (pažymint, kad javinė lingė yra viena iš svarbiausių rūšių, randamų tose vietovėse, kuriose su miškininkyste susijusių sprendimų priėmimas yra svarbus ir „toliau jai kyla didelė grėsmė, nes SAT javinių lingių mažėja“).

60 Žr., pavyzdžiui, 2010 m. spalio 14 d. Sprendimo *Komisija / Austrija*, C-535/07, EU:C:2010:602, 57 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją.

61 Žr., pavyzdžiui, 2016 m. lapkričio 24 d. Sprendimo *Komisija / Ispanija*, C-461/14, ES:C:2016:895, 83 punktą. Taip pat žr. generalinio advokato N. Wahl išvados byloje *Komisija / Ispanija*, C-461/14, EU:C:2016:110, 72 punktą.

62 Komisijos rekomendacinis dokumentas „Vėjo energijos raida ir „Natura 2000“ (2011)“, nurodytas 33 išnašoje, II priedas. Pažymėtina, kad tai dera su neseniai įvykdytu mokslinių tyrimų projektu „Windharrier – Interactions between hen harriers and wind turbines“ (2012–2014) concerning particular issues with hen harriers and wind power in Ireland“, jis skelbiamas adresu <https://www.ucc.ie/en/forestecology/research/windharrier/>.

tokios priemonės, kaip nurodytos c punkte, negali būti laikomos apsauginėmis priemonėmis, įeinančiomis į planą ar projektą, kuriuo siekiama sumažinti bet kokią tiesioginį neigiamą poveikį teritorijos vientisumui siekiant užtikrinti, kad šis planas ar projektas neturėtų neigiamo poveikio teritorijos vientisumui pagal 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos 6 straipsnio 3 dalį.